

Титенко Л.В.,

*к.е.н., доцент кафедри обліково-аналітичних баз знань,
Університет державної фіскальної служби України*

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. У статті визначено підхід до формування обліково-аналітичного забезпечення в умовах процесного управління; доведено, що обліково-аналітичне забезпечення має поліфункціональний характер. Визначено основні функції, що реалізуються в інформаційному просторі підприємства та спрямовані на формування і розвиток інформаційних ресурсів як інструменту ведення бізнесу. Запропоновано функціональну модель обліково-аналітичного забезпечення за двома ієрархічними рівнями: системно-цільовими функціями, функціонально-технологічними функціями.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, стратегічний управлінський облік, стратегічне управління, інформаційне забезпечення, інформаційна система, модель.

Постановка проблеми. Від управлінських рішень залежить ефективність роботи підприємства. Проте процес розроблення та впровадження рішень є найбільш складним і найменш формалізованим з усіх процесів управління. Прийняття управлінських рішень ґрунтується передусім на своєчасній, змістовній та релевантній інформації, яка має бути в основі цих рішень. Ключовою ланкою формування інформації є підсистема бухгалтерського обліку, функцією якої є збір, накопичення, обробка і передача інформації, яка має бути упорядкованою для забезпечення інформаційних вимог апарату управління. Але сучасні процеси глобалізації, які характеризуються ризиком, невизначеністю, різноманітністю економічних відносин, багатоаспектністю цілей та процесів, потребують удосконалення інформаційного забезпечення як підґрунтя для прийняття управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо побудови обліково-аналітичного забезпечення системи стратегічного обліку за різними напрямками піднімалася в економічних дослідженнях неодноразово. Наприклад, питаннями формування інформаційного забезпечення процесу стратегічного управління підприємством присвячено роботи вітчизняних і зарубіжних учених, таких як: Л.В. Попов, М.І. Баканов, І.О. Бланк, І.Н. Богата, С.М. Галузіна, А.Н. Кузьмінський, О.В. Пархоменко, В.І. Ткач, А.А. Томпсона, А.А. Пилипенко, І. Ансофф, П.Й. Атамас, О.А. Мошковська, Л.В. Нападівська, В.В. Сопко, Б. Райан, В.Р. Шевчук, М.Т. Щирба та ін. Питання організації забезпечення інформацією управлінських потреб вітчизняними підприємствами досліджувалися в роботах: Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, З.В. Гуцайлюка, З.В. Задорожного, Г.Г. Кірейцева, Я.Д. Крупки, М.В. Кужельного, С.А. Кузнецова, В.Г. Лінника, Є.В. Мниха, М.С. Пушкаря, В.С. Рудницького, П.Т. Саблука, П.Я. Хомина, В.Г. Швеца, С.І. Шкарабана.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Але, на нашу думку, недостатньо дослідженими зали-

шаються питання організації інформаційної взаємодії систем стратегічного управління та обліку для формування і підтримки конкурентоспроможності підприємства.

Мета статті полягає в упорядкуванні теоретико-методологічних засад, принципів та підходів до формування обліково-аналітичного забезпечення для адаптування його інструментарію до потреб стратегічного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформація сьогодні стає основним ресурсом підприємства в конкурентній боротьбі, тому методи та інструменти її збору, отримання, аналізу та накопичення стають досить актуальними для сучасних підприємств. Обліково-аналітичне забезпечення має відображати реальний стан бізнесу та забезпечувати адекватну реакцію на зміни в навколишньому середовищі та забезпечувати пошук оптимальної взаємодії фінансових, матеріальних, інтелектуальних ресурсів підприємства. Тобто обліково-аналітичне забезпечення як мінімум має виконувати комунікативну, інформаційну, аналітичну, прогностичну функцію. Це, своєю чергою, потребує розроблення відповідної моделі обліково-аналітичного забезпечення.

Сьогодні достатньо детально розглянуто окремі елементи обліково-аналітичної системи підприємства. Складність розроблення концептуальної моделі обліково-аналітичного забезпечення полягає у тому, що необхідно поєднати у суцільний інформаційний простір облікові та аналітичні інструменти, узгодити їх між собою з урахуванням потреб менеджменту та створити відповідні умови для втілення цієї моделі у практичну діяльність підприємства. Питання моделювання різних видів обліку розглядалося у працях науковців неодноразово. Наприклад, А.А. Пилипенко [1, с. 68–69] розробив мережеву структурну модель проблемної сфери організації обліково-аналітичного забезпечення управління витратами, орієнтовану на реалізацію стратегії управління підприємством, яка дає змогу забезпечити ефективне використання ресурсів і капіталу підприємства в різних видах його діяльності відповідно до стратегічних та поточних цілей розвитку. Вчений пропонує розроблення моделей обліково-аналітичного забезпечення на основі методології структурного аналізу й проектування моделі в термінах SADT. І.Н. Богата [6] вважає, що модель управлінського обліку має бути доповнена об'єктами макросередовища, тобто передбачає їх моніторинг. Але його недоліком вважає неможливість забезпечення швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища. С.П. Суворова [7] запропонувала концепцію стратегічного обліку, що базується на ієрархії фінансових, виробничих та інших процесів, тобто синтез управлінського обліку та інформаційних потоків. Ш.І. Алібеков та А.Х. Ібрагімова [5] запропонували модель інформаційного поля, але ця модель не забезпечує самостійний збір інформації про макро-, мезо- та мікросередовище. Р.Ф. Бруханський, досліджуючи роботу агропромислових

підприємств, указує на те, що «значна частина проблем і недоліків інформаційного супроводу процесу прийняття управлінських рішень стратегічного характеру зумовлена недосконалістю структури інформаційної бази ... типова модель формування якої зводиться лише до формальної консолідації менеджером інформації з двох джерел: облікового і поза облікового» [1, с. 24]. Т.О. Тарасова [9] запропонувала функціональну модель обліково-аналітичного забезпечення з використанням процесного підходу та визначає основні функції, які реалізуються в інформаційному просторі для формування і розвитку інформаційного ресурсу як інструменту ведення бізнесу. Як зазначається в роботі [2], «система обліково-аналітичного забезпечення, з одного боку, – складова частина процесу інформаційного забезпечення підприємства, з іншого – частина цілісної системи управління підприємством, яка має цілеспрямований результат, для досягнення якого виконується послідовність процесів», а також наголошується, що «...головним недоліком наявних підходів до формування системи обліково-аналітичного забезпечення є те, що здебільшого визначаються контур системи, її складники, певні методи та підходи до обліку й аналізу, але відсутнє бачення системи як динамічного інструмента, що забезпечує розвиток підприємства (перехід підприємства як об'єкта управління від одного стану до іншого)...».

Останнім часом досить активно критикуються традиційна фінансово орієнтована концепція менеджменту та побудована на її основі обліково-аналітична система, яка ґрунтується на показниках фінансової звітності. Це відбувається через те, що сучасна система обліку не містить і показники, які не мають вартісного виміру. Вирішення цієї проблеми поступово призводить до того, що з'являються нові методи, підходи та способи, які становлять основу нових обліково-аналітичних моделей. Так, наприклад, часто застосовуваною є модель збалансованої системи показників (Balanced ScoreCard – BSC), яка являє собою формат опису діяльності підприємства за допомогою набору показників, які відповідають чотирьом стратегічним перспективам. Головна відмінність цієї моделі полягає у тому, що вона пов'язана з бізнес-процесами, які спрямовуються на гармонічне поєднання задоволень потреб клієнтів і співробітників підприємства. BSC-модель зорієнтована на стратегічний розвиток та сприяє розширенню інформаційних можливостей облікової системи за рахунок саме нефінансових показників та можливості визначення причинно-наслідкових зв'язків між групами показників, об'єднаних у проєкції, взаємозв'язки між показниками підприємства та його підрозділів. Висока ефективність моделі BSC зумовила появу аналогічних концепцій: моделі Лоренца Мейсела (додавання перспективи людських ресурсів); системи моніторингу господарської діяльності (Business availability or business activity monitoring – BAM), що надають доступ у режимі реального часу до основних показників результативності бізнесу; піраміди ефективності (будується на концепціях глобального управління якістю, промислового інжинірингу та обліку, заснованого на діях). Також досить значного розповсюдження набула модель MRP/ERP, яка включає в себе підсистеми-блоки (або серії): управління запасами; управління постачанням; управління збутом; управління виробництвом; планування; управління сервісним обслуговуванням; управління ланцюжками поставок; управління фінансами.

Модель системи обліково-аналітичного забезпечення може бути представлена як сукупність цілей обліково-ана-

літичної системи; витрат на функціонування обліково-аналітичної системи; елементів обліково-аналітичної системи; факторів внутрішнього та зовнішнього середовища; трансляційної та інформаційної провідності системи; якісних вимог до інформації; науково-практичний інструментарій [4]. Р.Ф. Бруханський [2] пропонує: «Для налагодження багатоаспектної обліково-інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень стратегічного характеру доцільно провести синтез базових принципів стратегічного розвитку підприємства із принципами побудови та функціонування облікової системи сільськогосподарських підприємств та з концепціями цінності, стратегічного позиціонування і моніторингу стратегічних факторів впливу».

Моделі організації обліку формуються за двома напрямками: модель, яка відображає наявні бізнес-процеси на підприємстві, та модель, яка відображає необхідні зміни бізнес-процесів «як повинно бути».

Визначивши причини необхідності побудови системи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління на підприємствах, необхідно виявити та проаналізувати ті проблемні аспекти функціонування діючої моделі обліку, на яких наголошують сучасні вчені. Виявлення недоліків обліково-аналітичного забезпечення системи стратегічного управління порівняно з вимогами стратегічного менеджменту є передумовою для вдосконалення стратегічно орієнтованого обліково-аналітичного забезпечення, яке буде відповідати потребам управлінської практики (рис. 1).

По-перше, на нашу думку, модель обліково-інформаційного супроводу стратегічного управління має не тільки своєчасно вирішувати проблеми, що виникають, а й передбачати кризові явища.

По-друге, модель має давати змогу розширити функції та межі управління, а також урахувати нетрадиційні об'єкти обліку.

По-третє, надавати необхідну інформацію в оптимальній формі з високим ступенем сприйняття як обліковими, так і необліковими працівниками.

По-четверте, модель обліково-аналітичного забезпечення має бути інструментом забезпечення інформаційного супроводу процесу прийняття стратегічних рішень.

Окрім того, необхідно враховувати умови, в яких діє сучасне вітчизняне підприємство:

- умови інституційного середовища, що впливає на формування зв'язків підприємства з оточуючим середовищем;
- встановлення межі підприємства як економічної системи досить складний процес, тому саме обліково-аналітичне забезпечення фіксує зв'язки підприємства з оточенням;
- основу облікової системи вже буде становити не фіксація фактів, а інформаційна модель випереджаючого відображення об'єктів обліку та його оточення.

Метою функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення є формування та передача оперативної, релевантної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття стратегічних управлінських рішень у системі стратегічного менеджменту підприємства. Об'єктом системи обліково-аналітичного забезпечення є підприємство та його макро- і мезосередовище, а предметом – його господарські процеси, спрямовані на стратегічний розвиток. Система обліково-аналітичного забезпечення виконує інформаційну, облікову, аналітичну та контрольну функції та відповідні їм завдання, спрямовані на забезпечення

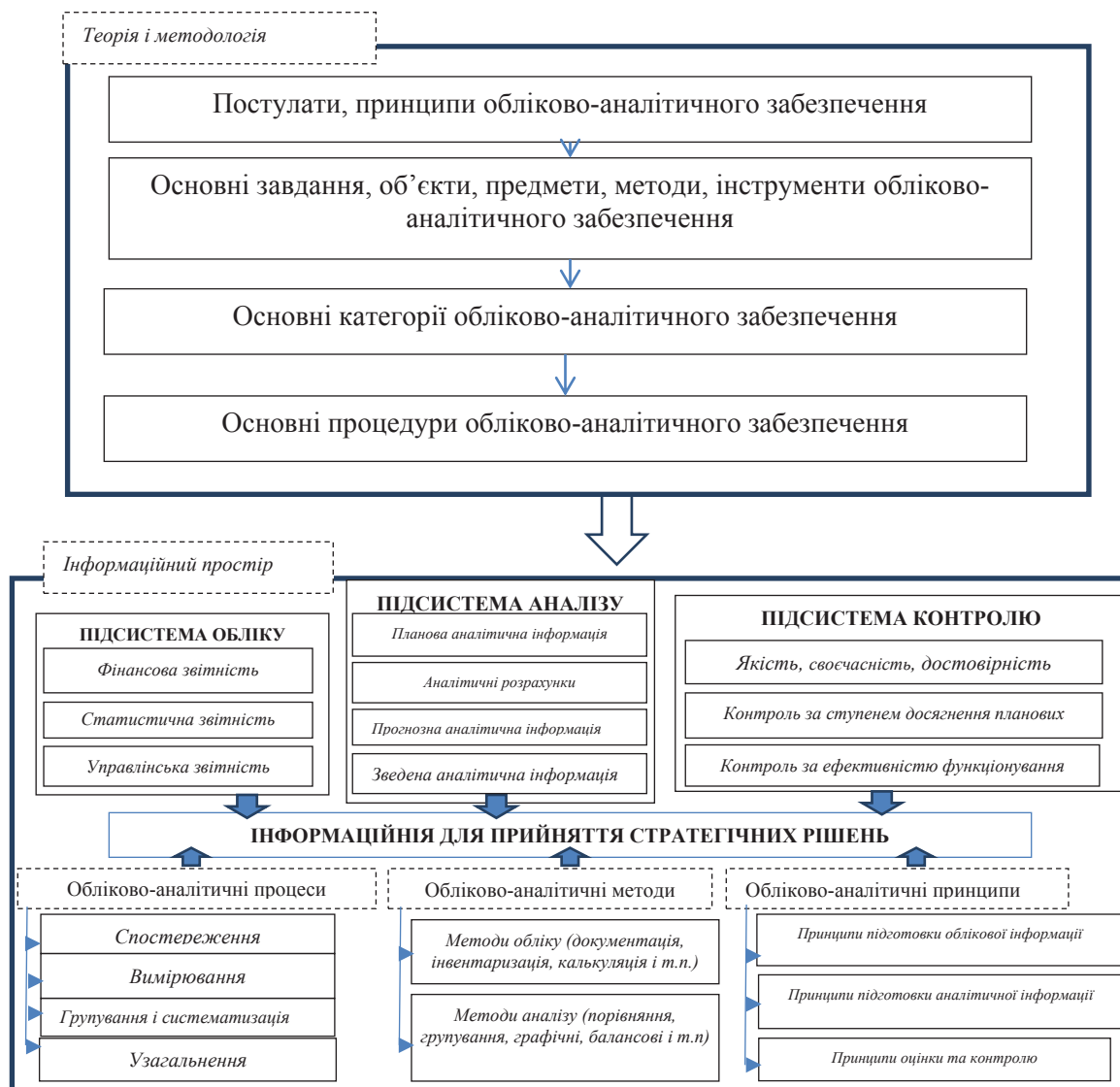

Рис. 1. Складники моделі системи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління підприємством

досягнення мети: представлення інформаційної підтримки для формування стратегічних управлінських рішень; здійснення аналізу та оцінка ефективності конкурентних, інноваційних, інвестиційних та інших процесів підприємства загалом та в різних аналітичних аспектах; планування і контроль ефективності діяльності підприємства в довгостроковій перспективі; обґрунтування пріоритетних напрямів його стратегічного розвитку.

Складниками системи є підсистеми: обліку, аналізу, аудиту та внутрішнього контролю, аудиту та внутрішнього контролю; економічного аналізу. Кожна з підсистем містить відповідні складники:

- за видами обліку – підсистеми бухгалтерського, управлінського, податкового, статистичного, оперативного, стратегічного та фінансового обліку;
- за напрямками економічного аналізу – підсистеми фінансового, техніко-економічного, управлінського, інвестиційного, інноваційного, маркетингового, логістичного, зовнішньоекономічної діяльності та стратегічного аналізу тощо;
- за видами контролю – підсистеми внутрішнього контролю, зовнішнього контролю, внутрішнього аудиту;

Кожний із запропонованих елементів містить відповідні блоки: «методика»; «організаційна структура та управлінські процедури»; «технології». Ці елементи поєднуються шляхом інформаційного забезпечення, що робить можливим створення та рух інформаційних потоків між ними за допомогою сукупності засобів пошуку, збору, отримання, обробки, накопичення, передачі та збереження інформації.

Специфіка управління стратегічними процесами підприємства має виявлятися у всіх складниках системи обліково-аналітичного забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства:

- у підсистемі обліку та аудиту – шляхом створення та обробки обліково-звітної інформації, яка має досить достовірно відображати господарські процеси за різними аналітичними аспектами;
- у підсистемі аналізу – через формування аналітичного інструментарію оцінки стану, тенденцій розвитку та ефективності довгострокових процесів, а також якісних стратегічних та вартісних характеристик підприємства, наприклад інвестиційної привабливості інноваційного потенціалу, іміджу тощо.

Рис. 1. Концепція системи обліково-аналітичного забезпечення стратегічного управління підприємствами

Вирішення завдань побудови обліково-аналітичного забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства вимагає вирішення методичних проблем як у методології сучасного обліку щодо об'єктивного відображення результатів глобальних процесів розвитку, які ускладнюють аналіз та управління цими процесами як на рівні підприємств, так і на мезо- та макрорівні, а також у методології та підходах до аналізу, де сьогодні не є остаточно сформованим аналітичний інструментарій оцінки напрямів стратегічного розвитку підприємств [5].

Таким чином, система обліково-аналітичного забезпечення управління стратегічним розвитком підприємства становить єдність систем обліку, аудиту та аналізу, які створюють інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної, якісної, достовірної та релевантної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття стратегічних управлінських рішень у системі стратегічного менеджменту підприємства.

Висновки. Отже, обліково-аналітична модель призначена для здійснення інформаційної підтримки прийняття коротко- та довгострокових управлінських рішень у системі стратегічного управління для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. За допомогою інструментів стратегічного управлінського обліку проводяться відбір, аналіз та постійний моніторинг показників макро-, мікро- та мезосередовища для вчасного виявлення, моніторингу та прогнозування змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі, які можуть потребувати зміни наявного стратегічного плану розвитку підприємства та зміни конкурентних переваг підприємства.

Створення концептуальної моделі обліково-аналітичного забезпечення як одного з ключових компонентів забезпечення стратегічного розвитку підприємства має стати запорукою ефективного управління підприємства у довгостроковій перспективі.

Література:

1. Бруханський Р.Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 384 с.
2. Бруханський Р.Ф. Актуалізація стратегічних векторів обліково-аналітичного забезпечення системи управління аграрних підприємств України. Український журнал прикладної економіки. 2016. Т. 1. № 1. С. 11–21.
3. Пилипенко А.А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства. Наукове видання. Харків: ХНЕУ, 2007. – 276 с.
4. Рета М.В., Токар Н.Б. Система обліково-аналітичного забезпечення: науково-методичний підхід до формування. Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». 2016. № 27 (1199). С. 97–102.
5. Алибеков Ш.И., Ибрагимова А.Х. Стратегический учет в системе управления нефтегазодобывающим предприятием. Бухгалтерский учет. 2012. № 7. С. 124–125.
6. Богатая И.Н., Ивашиненко Л.О. Стратегический учет как перспективное направление развития бухгалтерского учета. Учет и статистика. 2008. № 2 (12). С. 13–19.
7. Суворова С.П. Формирование стратегического управленческого учета на промышленных предприятиях: теория и методология: автореф. дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика». Орел, 2007. 53 с.
8. Корягин М.В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції: монографія. Львів: ЛКА, 2012. 389 с.
9. Тарасова Т.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком підприємств торгівлі: дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)». Харків, 2017. 43 с.
10. Будько О.В. Моделювання системи обліково-аналітичного забезпечення суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку. Проблеми економіки. 2015. № 1. С. 285–291.
11. Ліба Н. Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної діяльності. Економічний аналіз. 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 248–251.

Титенко Л.В. Направления формирования концептуальной модели учетно-аналитического обеспечения системы стратегического управления

Аннотация. В статье определен подход к формированию учетно-аналитического обеспечения в условиях процессного управления. Доказано, что учетно-аналитическое обеспечение имеет полифункциональный характер. Определены основные функции, реализуемые в информационном пространстве предприятия и направленные на формирование и развитие информационных ресурсов как инструмента ведения бизнеса. Предложена функциональная модель учетно-аналитического обеспечения по двум иерархическим уровням: системно-целевым функциям, функционально-технологическим функциям.

Ключевые слова: учетно-аналитическое обеспечение, стратегический управленческий учет, стратегическое управление, информационное обеспечение, информационная система, модель.

Tytenko L.V. Directions of the formation of a conceptual model of accounting and analytical supply of the strategic management system

Summary. The article defines an approach to the formation of accounting and analytical support in the conditions of process management; It is proved that the accounting and analytical support has polyfunctional character; the basic functions that are implemented in the information space of the company and aimed at the formation and development of information resources as a tool for doing business are determined; the functional model of accounting and analytical support for two hierarchical levels is proposed: system-target functions, functional and technological functions

Keywords: accounting and analytical support, strategic management accounting, strategic management, information support, information system, model.